Rézmetszet*

Ólmos-lassan verte a zápor
az őszi fák alatt,
egy-egy kóbor levél a fákról
haja közé akadt...
lába nyomát az út sarából
az álom lopta el,
szemén meglibbent még a fátyol,
botját úgy dobta el,
mikor kiért a nyilt mezőre,
kitárta két kezét
s úgy sietett, futott előre,
akár a messzeség...
egyszerre eltünt a kanyarban,
az ázott fák alatt,
foga között dudolta halkan
dalát az alkonyat.

(1943.)

Vidor Miklós

* A költő sajtó alatt lévő „Határon" című verseskönyvéből.

Homokországban*

A következőkben azt fogjuk kutatni, hogy milyen témák „izgatják" Mórában a prózaírót. Ezt a kérdést nemcsak azért kell felvetnünk, mert Móra írásai mellett szinte elenyésző a költői termése, hanem azért is, mert a prózaírónál általában természetesnek vesszük, hogy témáit önmagukban nézi és a valóságot, a tárgyi világot nem akarja kiforgatni eredeti — elemi — mivoltából.

Számolnunk kell természetesen azzal, hogy a „valóság" a legnehezebb ismeretelméleti kérdések egyike. Ha nem tudjuk eldönteni, mi hát voltakép a valóság, akkor nyilván magával a vilóságábrázolással szemben is kételyeink és aggályaink támadhatnak. Bizonyos azonban, hogy az írói ábrázolásban a valóság sohasem választható el szervesen az ábrázolótól magától és így tulajdonkép minden realizmus szükségképpen lírai is, akár jelképes értelmet akar tulajdonítani a megismert valóságnak — önmagán túlmutató értelmet — akár sűríti és halmozza a valóságelemeket, mert így is „önmagán túlmutató" arányokban és felfokozottságban állítja elénk a tárgyi világ képét.

* Fejezet egy Móráról szóló nagyobb tanulmányból.

Tudjuk, hogy Ady korában a valóság, melyet a realizmus — naturalizmus már „valóságszörnyeteggé" sűrített, — hatalmas lírai izgalmat keltett. A tudomány, és a tudományos igényű irodalom addig szolgálta ki a „valóságot", míg az föléje nem nőtt a teremtő, hívő, eszményeket és illúziókat kergető embernek. Ady lírája voltakép nagyszabású kísérlet arra, hogy a költő, — aki mindig vátesz is — megint föléje kerekedjék a nyomasztó *tényhalmaznak,* melyet a tudomány, világnézeti batyunak, összehordott a „modern" ember számára. „Istenkereső-lármának" neveztük a költészetét és ezzel azt akartuk mondani, hogy — csalódottságában, megcsaltságában és csömörében — valami valóságfölötti okot keresett, azzal az ősi, ösztönös — vagy ha tetszik: babonás — érzéssel, hogy az *ok* megtalálása a valóság-folyamat, vagyis az élet *célját* is meg fogja magyarázni. Megnyugtató módon azonban nem találta meg ezt az okot és így hiába látta *másnak* a valóságot, mint az átlagember, a látásmódja mégsem tette mássá számára a valóságot, mint elrendelt, önmagából kimozdíthatatlan „muszáj"-nak és így Ady szimbolikája mögött tulajdonkép ugyanez a valóságszörny leselkedik, mint a természettudományos naturalizmus „valóságmásolatai" mögött.

Mindezt azért említettük, hogy Móra másfajta valóság-ábrázolására hívjuk fel már előre a figyelmet. Már költői terméséből is láttuk, hogy ha mondanivalójával szeret is valamilyen „eset" mögött megbújni, ezt az esetet nem önmagában nézi, helyesebben csak olyan valóságelemeket vesz belőle észre, melyek belső szemléleti képét nem zavarják meg. Amennyire nem sodorta magával a kor nagy lírikusainak váteszi izgalma annyira nem akart más vonatkozásban sem a valóság „mélyére" jutni. Az oka valószínűleg az, hogy valóságtiszteletben nőtt fel — a paraszti, szegény-emberi életformának ez a természetes velejárója — és a valósággal szemben nem az volt a gondja, hogy megismerje, hanem hogy elviselje.

Higyjük el, hogy az elviselés mikéntje, lehetőségei épp olyan „lírai" izgalmat kelthetnek a Móra-szabású költőben, mint másokban a megismerési-láz. Látni fogjuk majd, hogy Móra nem törődik a valóság ábrázolásával a realizmus és még kevésbbé a naturalizmus esztétikai követelményei szerint. A valóságot annyira ténynek látja, hogy inkább csak nyilatkozik róla, de nem elemzi, nem érzi bonyolult okokból született okozatnak. Azt is hozzátehetjük még, hogy a dolgokról és emberekről nem annyira belső mivoltuk szerint nyilatkozik, hanem lírai érdekeltsége, vagy még inkább: ősi tudása szerint. És ha most azt mondja valaki, hogy ez szubjektív álláspont, azt kell rá felelnünk, hogy Móra — az elbeszélő — lényegében mindig olyan területen maradt, olyan témakörben mozgott, ahol ezzel a szubjektívitással is a — valóságot mondhatta.

„Lírai" valóságképének őseleme kétségkívül a paraszti-élet: valósággal époszi méretűvé nőtt meg a tollán, anélkül azonban, hogy voltakép époszt akart volna róla írni. Valahogy inkább a „csodás elemnél" maradt meg: parasztjai nem teremtő, sorsformáló — esetleg reformvágytól fűtött — emberek, hanem egy ősi, mitikus életforma függvényei. Nem tudjuk Móra parasztfiguráit megérteni, ha nem boncolgatjuk azt a képet, melyet az író a paraszti élet mö-

göttes színeiről rakott össze egyik legjellemzőbb könyvében, a *Georgikon*-ban.

A Georgikon tulajdonképpen nem „szabályos" könyv, hanem különböző helyen megjelent tárcacikkek későbbi gyűjteménye, mégis csodálatos egység — egységes hangulat, egységes stílus — jellemzi. Ez az egység csak az író legmélyebb mondanivalójából születhetett meg, abból, amit a paraszti élet — és persze, a maga emberi élete — „csodás elemeiről" tudott mondani. Egyik méltatója helyesen látja meg, hogy „a parasztról vallott felfogását ebből (a Georgikonból) ismerjük meg a legjobban" és ha nem is indokolja az állítását bővebben, az okot mégis jól sejti: „A parasztot csak a maga helyén és környezetében szerette."

Ezt kell látnunk tehát a Georgikonban: a paraszti élet természetes hátterét. Felvetődhet ugyan bennünk a gondolat, hogy az író — részben orvosi tanácsra, részben a városi „kultur-élet" iránti undorából — menekülésre határozta el magát, és mivel csak „Homokországba" tudott menekülni, hát megszépítette a maga számára a szegedi Alsó-tanyát, illetve vendéglátó barátjának makói gyümölcsösét. De nem az a fontos, *mi elől* menekült a költő, hanem inkább az, hogy *mihez* menekült *vissza*. A sorrend tehát nem az, hogy menekült, hanem fordítva: ahhoz menekült, amit szépnek tudott.

Vajjon ki megy vissza elemző, okkereső igényekkel legrégibb emlékei mese-országába? Tudjuk, hogy ez a mese-ország maga volt a színtiszta valóság, de már csak az ízét érezzük. Nem azt keressük, hogy *mi* volt, hanem inkább azt fájlaljuk, hogy csak — volt. Móra sem azért ment Homokországba, hogy „elemezze" ezt a világot, hanem hogy vissza idézze ott emberi élete messzi emlékeit: a növények, állatok és „ősemberek" világát. Époszi arányokat sejt e mögött az élet mögött, mint valamikor a görög a végtelen tenger mögött: talán ép ez az arányérzéke gátolta meg abban, hogy „tudományos" okokat keressen Homokország élete mögött. Ős-okokat keresett, mint a mitikus idők embere és üzengető hangokat hallott maga felé áramlani.

„... Homok, homok, homok, egynapi járóföldre mindenütt homok. Az az aranycsillámú szép fehér homok, amit csak a latin neve érzékeltet igazán, *a harena*. Ebben benne van a tenger hullámverése, a szelek tánca, a déli verőfény szikrázása és a holdsugarak játéka e geológiai liszt-mezők felett, amelyek aeonok malmában őröltettek és szitáltattak és melyek még mindig emlékeznek tenger-korukra. Fűvel-fával megkötthetik a homokot, elhitethetik vele, hogy ő erdő, rét, búzamező, szőlő- és kukoricaföld: de a hangja, az örök zizegése ma is az ős-óceáné. Ezt nem tudja megtenni se az aszfalt, se a kőszikla: „a homok mindig beszélget maga-magával."

Ki érti a homoknak ezt az ősi beszédét? Az író ugyan azt fogadta, hogy „fák, füvek, felhők, szelek, madarak és mindenféle tücskök-bogarak" lesznek (a Georgikon) hősei, „az emberek pedig irgalmatlanul kizáratnak belőle", de ezt nyilván csak *a kövi emberekre*

érthette. A Georgikon embereit a kultúra még nem szakította ki a „fák, füvek, felhők, szelek, madarak és mindenféle tücskök-bogarak" ősi közösségéből, úgy hogy inkább „őslények"-nek hatnak, akik szinte külön nyelvet beszélnek és külön törvények szerint élnek — ösztöneik legmélyén — egy szűkre szabott rezervációs-területen.

Könnyű volna most azt mondani, hogy az öreg Habi — a Georgia ősparasztja — azok közé a *figurás* parasztok közé tartozik, akik Móra író-elődjeinél is szerepeltek már és akiknek lényegében az a dolguk, hogy a csavaros eszükkel és a „bolond beszédjeikkel" elszórakoztassák a városi népet. Csakhogy *Habi*-nak semmi dolga a városi néppel, legfeljebb azokkal a hivatalos urakkal, akik néha mégis elvetődnek erre a rezervációs területre és jót nevetnek a kiöregedett betyár — hivatalosan kerülő — szócsavarintásain, „fabulás" szószátyárkodásán. Ilyen értelemben — kifelé való életében — Habi is „figurás" ember, de igazi életét, döntő emberi magatartását mélyebb törvények szabják meg, olyan törvények, amelyek leginkább ennek a praecivilizációs életnek a babonáiból villannak elénk.

Elég itt egyetlen jelenetre rámutatnunk, arra a jelenetre, mikor az öreg Habi ördögöt idéz, kincset keres és embert szelidít az ősi — homokországi — metafizika szabályai szerint. (Maga a kincskeresés a legősibb kultikus mozzanata a paraszti életnek: jelképesen ma is kincsért túrja a földet.) Az író maga, mókás kedvében van ugyan, de még így is érezni, hogy tiszteletben tartja az örek Habi sámáni, ős-papi méltóságát. *Megnő* az öreg Habi az éjtszaka sötétjében; nem *bolond*, hanem bizony *mágus*, aki hisz az ősi, kultikus formák és szavak ördögidéző hatalmában. Jellemző egyébként, hogy a temérdek kincs már csak halotti torra kellene neki — talán ezért is tudnak csak a *Habiak* ördögöt idézni: korábban a kincs megzavarta volna őket. Különben is, Homokországban, az ős-emberi életfokon, minek is a kincs? Az ember akkor fényeskedik itt, amikor temetkezik.

Habi tehát tudja a *Dromo* ördög imádságát, de tud „szelídebb" dolgokat is: kőkorszakbeli diorit baltáját Luca napja előtt nem adja oda senkinek, mert aki ennek a napnak az éjtszakáján ezzel a baltával fejbeveri magát, meglátja a föld gyomrában a incset. Hogy Luca napja *után* odaadja-e majd a baltát valakinek, az nem tűnik ki az író beszámolójából, de az bizonyos, hogy a fejbeverés megtörtént, mert Habi tudja a *tötthelyet*, azt a helyet, ahol felveti magát a kincs. A kincs felvevéséhez azonban négyen kellenek. „Három embör, meg egy nem-embör (asszony). Az egyik embör húzi, a másik embör locsoli szentölt-vízzel, hogy az ördög, aki rajta ül az üstön, elijedjen róla." A három férfi egyenkint az öreg Habi, aztán az író és Szűrös Pap Jóska, aki egyébként „kutya erős gyerök és a háborús világban ököllel vert agyon valami gyüttmöntet". A *nem-embör* az öreg Habiné, akit, ha fehérnép is, már nem kell félteni az ördögtől.

A „tötthely" a *Rívó-erdő* szélén van. Pap Jóska fejére zabos zsákot húzott az öreg sámán, Habinéra vászonzacskót, az írónál megelégedett a szembekötéssel. Kísérteties vihogás-sivítás hangzik: bagolyhuhogás, róka-vakkantás és varjú-károgás ijesztgeti a kincs-

keresőket, de hiába mesterkednek az ördög cimborái, Habi belekezd az ördögidéző imádságba:

„Kényszörítelek tégödet Drómó, a három erősségökre és a két hatalmasságokra, hogy mögjelönjél tüsztös társaságunkban fekete bakkecske képében és nékem a kijelöntött kilencszázkilencvenkilenc vadonatúj aranyakkal szolgálatomra lögyél...“

Nem is lett volna semmi baj, ha Habiné el nem kiáltja magát a döntő pillanatban: „Jézus, segíjj!“ Úgy érezte hirtelen, hogy valaki megfogta a lábát, de akárhogy volt is, Jézus urunk nevével mégsem lehet ördögöt idézni. A férfiak mégis nekifognak az ásásnak, valami gepida vagy jazig harcos sírját hányják fel, és így kincs helyett csontvázra akadnak. Habi — a sámáni tekintély megóvása céljából — ráolvassa Szűrös Pap Jóskára, hogy az ő rég agyonvert gyöttmentje a szerencsétlen és ráparancsol az ijedt legényre, hogy a lelke békéjéért temesse el tisztességgel a mezítelent: takarja be a szűrével.

Emberszelídítéssel végződik tehát a tréfás jelenet és úgy érezzük, az író nem véletlenül fordította ilyen végre Habi sámánkodását. Babonás formák között, de mégis erkölcsös dolgot művel és ez jellemző egész lényére. Tulajdonkép, *amoralis* lény, a fák, madarak és egyéb homokországi élőlények törvénye szerint, de amoralitása csak védekező természetű: élni akar, de nem akarja ezért másvalakibe belefojtani az életet. A „szerzés“ mikéntjében Habinak, a kiöregedett betyárnak valószínűleg most sincsenek aggodalmai, de ez a szerzés itt, ebben az ősi tenyészetben — vagy általában a természettel való élettani közösségben — alig több annál az ösztönös törekvésnél, hogy valahogy mégis megélhessen. Nem kell éppen arra gondolnunk, hogy ez az „élettani erkölcs“ másképp értelmezi az enyém-tiéd fogalmát, mint a kapitalista városi ember, vagy módosabb gazda, inkább arra akarunk rámutatni, hogy ha a Habi-féle paraszt „világmagyarázat“-ba fog, tulajdonkép természet-magyarázatot művel és ma már csak ebből az ősi — babonás — tudásából érezhetjük ki közösségtudatát, a természet jelenségeivel kapcsolatos erkölcsi, vagy egész metafizikai érdekeltségét. A pillék nem hernyóból lettek, hanem „elátkozott föld“ porából, vagy talán a tengerből jöttek. (Tenger-virágok, ahogy a Tiszának is vannak „virágai“.) A világ végét is igen érdekesen magyarázza meg egy öreg *nenő*. A Döncő (göncöl) szekérjébe három ökör van befogva. A középső fölött van egy szikra-csillag, azt úgy hívják, hogy „hüvelyk-pici“. „Ez mindig ugrál az ökörre, oszt addig ugrál, még eccör csak rajta marad, oszt akkor lössz a világ vége.“

Így villannak meg a paraszti metafizikában a kezdet és a vég — a levés és elmúlás — titkai, de mindez persze itt lélektani szempontból fontos: a Habi-féle sámánok azért merik a világot magyarázni — és az ördögöt megidézni, mert nagy és örök erők zajlását érzik maguk mögött. Nem „civilizált“ parasztok még, a „komfortot“ még nem keresik a „modernül berendezett“ lakásban, mert vala-

hogy még Isten-tenyerén élnek és a kultúráról körülbelül még az a véleményük, mint Habinak, mikor ostornyelével a város felé mutatott:

Ott már a város füsti piszkolja az eget!

A „homokországi remetét" viszi haza rázós szekerén és valószínűleg ugyanazt gondolja, amit a remete, csak hát ő nem költő és így inkább szemléltető mozdulatokkal fejezi ki gondolatait, nem pedig „úri" beszéddel.

„Még látszanak az erdők, még vissza lehetne szaladni beléjük, befeküdni a fehérbőrű nyírfák alá, fogadni vándormadarak búcsúlátogatását, pók-takácsoknál megrendelni a bikanyálból szőtt ezüst-szemfedőt, vetkező fák aranyesőjében elaludni, fekete varjúpapok circumdederuntja mellett besüppedni a földágyba és gólyahír-hóban föléledni, levélben zöld napfénynek, virágban kék napfénynek..."

Habi nem tudna ilyen szépen beszélni, de azt viszont az írónál is jobban tudja, hogy „tűzről, vízről és levegőről nem való csúnyát mondani": Móra csak szebben tudja, amit Habi, de nem tudja jobban: Homokországban valahogy csak „papi" lélekkel lehet járni. Nem szabad persze arra gondolnunk, hogy az efféle öreg sámánok az „erkölcsi megtisztulás" érzésével járnak a maguk „templomába". Nem, erről szó sincs, de érzik még a kozmikus odatartozást, érzik egy ősi, mitikus erő konkrét jelenségein keresztül a maguk emberi életének a meghatározottságát. Passzívak, de ugyanakkor céltudatosak és vakmerőek is, mint a gyerekek, akik mögött ott áll az *apa* tekintélye és hatalma. Alkalmazkodnak, mert ismerik az apai muszáj hatalmát, de ugyanakkor — kifelé — szinte gátlás nélkül mernek ficánkolni, mert amit tesznek, az apai erő árnyékában teszik.

Így aztán Hebinak a természetről való tudása keményebb, plasztikusabb képekben formálódik meg, mint Móráé. Érdekes adatot kapunk erre, ha az állatokról szóló tudásukat vetjük össze, illetve azt nézzük, hogy az író milyen természetrajzi ismereteket szerzett az öreg Habitól, és milyeneket tudós könyvekből. Amit Habitól tud, érdekesebb. Idegenben kódorgó kutyát például úgy parancsol haza az ember, hogy a kocsi jobb hátsó kerekével feláll a kerítés kapujában a *látókőre,* négyszer átkiált a keréklyukon a világ négy tája felé, és ráparancsol a csatangoló ebre, hogy estére jőjjön haza. De tud efféle titkokat a sasról, fogolyról, hollóról, ölyvről és ha a nagy Brehm — tudományos alapon — különbeket is tud mesélni, Móra tudása jobb forrásból való: a paraszt szándéktalan észrevevéséből. (Lehet persze, hogy az író is evett a szarka húsából, mert annak, aki ebből eszik, „olyan éles lesz a szeme, hogy keresztüllát a legélesebb szitán is.") De mihelyt Móra tudós megfigyeléseivel ír, valahogy vét a homokországi természetmagyarázat stílusa ellen és bizony kicsit tudákossá és terjengőssé válik.

De hogy mindjárt a stílus kérdésénél maradjunk, könnyen azt mondhatja valaki, hogy szép dolog, ha Móra — a költő — a Georgikonban himnuszt ír a fákról, virágokról, méhecskékről, pókokról,

darazsakról, meg a csiga-bigáról, magának a parasztnak a „természetimádó" stílusa azonban nem himnikus, mert ő bizony a fát kivágja, a virágot lekaszálja és a csigabigát eltapossa. Így hát csak afféle rousseau-i rajongás mondathat vele olyanokat, hogy a *pöleldös*-ben (főerdészben), aki életét Homokország befásítására szentelte, a fák „lelke" él: a tölgy úri méltósága, a juhar derült nyugalma és az akác szelíd magyar bánata.

„Csak egy fehér pillangó ülhet olyan nyugodtan az Isten kinyitott tenyerén, mint ahogy ez a szürkefejű ember áll az élet hajlatán a növekedő árnyak völgyében. És hogy csak egy gyereknek lehet olyan tiszta és egyrétű a lelke, mint ennek a pöleldösnek, aki azzal játszotta végig az életet, hogy erdőket ültetett a homokba és arca verejtékével kertet csinált a sívó homokból. Istenem, milyen nagy költő ez az ember, aki ilyen szépet tudott álmodni és milyen boldog az a költő, akit túlélnek az álmai."

Valóban, a Habi-ak nem írnának ilyen panteisztikus rajongással a fákról, de azért Mórának mégis igaza van, mikor a homokországi paraszt ősi természetrajzi tudását és a fák „jellemét" együtt emlegeti a *Georgikon*-ban. Nem hisszük, hogy a paraszti szemlélet tagadni akarná, hogy az eperfa igenis házi-állat (le is nézik a többiek), a tölgyek higgadtak, tempósak és kevélyek, mint a nagygazdák, az öreg fűzek kedélyes, kövér kanokok, a juharok vidám bohémek, a fekete nyárfák Homokország komor „búsuló-betyár"-jai, a fenyők az örökkévalóságot mímelik, a nyárfák meg titkokat álmodó, fehér szüzek. Mindez szépen belefér a fák paraszti „karakterológiájába" is, csak hát ők ezeket a jellemvonásokat még a mitikus időkből származtatják, mikor még *Prométás* király ültette a fákat, nem a „természet-barát" pöleldösök. Ha nagyon pontosak akarunk lenni, meg kell jegyeznünk, hogy Habi emlegetése szerint *Prométás* csak a tizenhárom öreg kőrisfát ültette, de itt a „családfát" valószínűleg nem annyira a kőrisfák rangja miatt emlegeti, hanem a *tizenhármas* szám miatt. A fák „rang"-ja mögött az élet természetes hierarchiáját érzik és Habi nem Darwinnal igazolja természetrajzi tudását — mint itt-ott az író —, hanem elhalt királyokkal. Habi jobb forrásból merített, mint az író, azért él olyan elfogulatlanul és világnézetet-formáló ingerek nélkül „a természet szabad ölén". Ezért találjuk természetesnek, hogy a Prométás király kőrisfái alatt vasárnapozó parasztok nem afféle panteista széplelkek, akik igen illedelmes dolgokról beszélgetnek, vagy éppen áradoznak, mint a vasárnapi kirándulók, akiknek természetérzékét az olajnyomatú tájképek végleg megzavarták és azt hiszik, minden Elépésre himnuszt kell lihegniök. Nem — nagyon is vastag dolgokról beszélnek, *Gyömbér Veronról* egyebek közt, akik azért hadiözvegy (helyesebben „ögyvez"), mert otthonról elnyujtófázta az urát. Veszett fehérnép lehet, nem hiába, hogy a pokolból eresztették ki kezességre. A törvény elé is a nagy természete miatt került: a városi végrehajtóra rácsukta a disznóól ajtaját, mikor a kíváncsi úr szemlét akart tartani az ólban, a „le nem fizetett illetékek kivethetése céljából".

Nem mondhatjuk, hogy imádságos szájú parasztokkal van dolgunk, de a szabadszájúságuk ép oly természetes, mint a Prométás királyba vetett hitük. Ezek az emberek ép olyan „bölcsek", mint a fák, mert ép oly kevésbbé lódíthatók ki eredeti mivoltukból, mint ezek. Mintha ugyanaz a rangjuk volna, mint a fáknak: még a legnagyobb szélzúgásban sem bolondulnak meg. Ezért gondoljuk, hogy a darwini okoskodásoknál sokkal stílszerűbb *Prométás* király ősi, mítikus birodalmában a naiv-époszi, vagy éppen himnikus hang:

„Nagy határ búzaföld keskeny mesgyéjén haladok. Kései pipacsok felpattanó kelyhe verődik a lábamhoz, kezemmel harmatos kalászokat simogatok végig. Mintha könnyeket hullatna a búza, amiket tüstént libegő köddé finomít a kihasadó nap első csókja. S a libegő köd, mint templomi Thuribulum ezüstfüstje száll föl a kék magasba, kicsi fehér felhők hóboglyái felé."

A szavak zengése a költőé, de a paraszté is, az örök paraszté, aki a föld termékenységet lehelő ölén, a napfény glóriájával a feje körül életigenlő magvető. A magvetés a legősibb, legmítikusabb cselekvés: a teremtés, az élet elindításának izgalma a Teremtőhöz röpíti fel Prométás király legnaivabb hívőinek a gondolatait is. *Imádkoznak,* mert a legősibb mozdulatuk egyszerre felidézi bennük sorsuk meghatározottságát és imádkozni valóban csak „végzetes" emberek tudnak igazán:

„...Mi az örökkévaló törvényekkel, amiket a Te újjad írt a szívünkbe, szembe nem szállunk. Nevedet hiába nem vesszük, parancsaidat se sárral, se vérrel be nem undokítjuk, fűben, fában, csillagok szikrázásában, szelek zúgásában Téged keresünk. Embertársainkat mi nem bántjuk, senki életére nem leselkedünk, robotunkat, ahová állítottál, békességgel végezzük s nem kérünk érte mást, csak a mindennapi kenyeret."

Íme, milyen jellemzően vall itt Móra a paraszti életről: a paraszt valóban „sub specie aternitatis" él, Istem tenyerén, ha talán Prométás király képe jár is az eszében, mikor formát akar adni a láthatatlan Örökkévalónak. Érzik, hogy törvényei alatt állanak: csak a békesség és munka segíthet hozzá a mindennapi kenyérhez, vagy még pontosabban: csak a mindennapi kenyérért való munka lehet békességes. Homokország parasztjait nem vezethetik „kapitalista" indulatok: mi értelme volna a szerzésnek ebben a naiv-époszi világban, ahol az emberek még tudják, hogy Isten mindent eligazító hatalma leginkább csak a magvetés-t végezteti el az emberrel, de kenyeret adó maggá nem az emberi praktika érleli a búzát, hanem az ő folyton működő teremtői akaratának örök segítő-társai: az eső, meg a napsugár. Nem véletlen tehát, hogy itt, Homokországban — virágzanak ki a költő legmélyebb emlékeiből a béke és a szeretet legendái. Anyjáról álmodik, mikor ennek a homokországi, paraszti életnek a lelkiségét akarja kifejezni, anyjáról, aki az ő „naiv-époszi" otthonában is a lelket jelentette. Szegény, robotoló asszony nagy

rangban van már: a jó Istenke kenyérsütögetője. Paraszti mennyországban él, de neki ott is csak így lehet boldogság az élet. Juhászforma ember őrzi a bárányfelhőket, a levélhordó meg éppen a Daru-utcai postás, Bárány-bácsi. Anyja most a lelkeket élteti Isten cipóival, fiának is adna, de már az első falat kifordul *Fercsike* szájából. („Bizony, a bűnös embernek nem jár az égi kenyérből.") Másfajtát hoz, de ez se jó, pedig neki magának is ebből kellett ennie, mert nagy bűnös volt ő is szegényke: jobban szerette övéit, mint kellett volna. Harmadszorra hófehér cipót hoz, az örökkévalóság kenyerét, de máris ott terem az Úr, visszaveszi tőle a kenyeret rejtő aranyszekrény kulcsát és őt magát zárja oda be. De pár percre rá, Fercsike könyörgésére, fehér galambként száll ki Istenke szekrényéből.

A paraszti szeretet legősibb mozdulata, hogy kenyeret ad. *Csak* kenyeret, még a mennyországban is: mást — jobbat — mit is adhatna? Valójában csak a búza „istenáldott", az örökkévalóságnak nemcsak égi, hanem földi foglalata is. Csak ott nő nagyra, ahol békesség él az emberek szívében: ha gyűlölködés hatalmasodik el a földön, tarackos a gyökere, ritkás a kalász. Így tudja ezt a költő szegény töpörödött Mari nénitől, akinek segített a „felejtött" kalászból való terhét hazavinni a mezőről. Az Úristen elfelejtett búzát teremteni, kiadta hát hamar a parancsot az angyalainak, hogy rázzák le az abroszáról a kenyérmorzsákat a földre, majd búza lesz belőlük. De csak akkor lett bokros növésű, dúskalászú, istenáldotta a növény, mikor két testvér — az első magvetők — közül az egyik, a gyerektelen, önként megosztotta a termését a nagycsaládú másikkal.

Íme, így szállnak Homokországban himnuszok az ég felé és teremnek legendák az emberek szívében. A formai többlet — a kifejezés — a költőé, maguk a termő erők azonban valóságos erői ennek a naív-époszi világnak. Móra nem felfedező útra ment Homokországba, hanem emlékező útra. A maga paraszti, s ősi áhítatú és ihlettségű — életének már-már hamvukba halt érzéseit keltette életre, de csak ébresztés volt, amit művelt, nem felcicomázás. A Georgikonban nincs semmi sejtelmesség: minden megtárult, nyilt, mézízű és napfényes. Biztos jele ez annak, hogy a költőnek nem volt semmi baja a valósággal és lelke belső, lírai elemeinek az összeillesztésével. Lírai naplónak is mondhatjuk a Georgikont, valójában azonban nem a költő a hőse ennek a naplónak, hanem Habi, vagy még inkább Prométás király kőrisfájának ősi zúgása. A paraszti élet titkairól van szó: metafizikájáról, látóköréről, örök meghatározottságáról. Lehet persze, hogy kicsit „külön-világ" íze van ennek a homokországi életnek, de Móra úgy tudja — és később is úgy vallja —, hogy a paraszt még külön világban él, legalább is az a fajta paraszt, akinek még ő is megszületett.

Kicsit „össze-vissza" könyv a *Georgikon* és mégis csodálatos egység van benne: Móra maradéktalanul megmutatkozik benne. Minden benne van ebben a könyvben, amiről írni szeretett és az is, hogy hogyan szeretett írni erről a „minden"-ről.

Vajtai István